

מרים הרים

"אין לו להקדוש ברוך הוא בעולמו אלא ארבע אמות של הלכה בלבד" (ברכות ח')

גליון 418

שאלות המצוות בימי הקורונה, ושאלות המצוות כסלו תשפ"א

ההלכות נערכו ע"י הרב יהודה אריה הלוי דינר שליט"א – רב ביהכ"נ צא"י "דברי שיר" ב"ב

זהירות בשעת הוצאה והכנסה של ספר תורה

שאלה: איזו זהירות יש לנקוט בבית הכנסת בשעת הוצאת ספר תורה בתקופה זו?

תשובה: מרן ראש הישיבה הגר"ג אדלשטיין שליט"א הורה להיזהר במסירת ספר התורה מיד ליד כדי לא לבוא לידי נגיעה אחד בשני, ולכן:

- א. המוציא את ספר התורה מארון הקודש לפני קריאת התורה יביאו לבוימה, והשי"ץ יאמר "שמע ישראל...", "גדלו..." מבלי לקחת את ספר התורה בידיו, וישאירו בידי המוציא.
- ב. מי שעושה הגבהה הוא יחזיר את ספר התורה לארון הקודש, והשי"ץ יאמר "יהללו..." מבלי להחזיק את ספר התורה בידיו.
- ג. וכן אין לנשק את הספר בפה רק מרחוק מבלי לנגוע בו.
- ד. אין להעביר טלית גדול מאחד לשני. יש מקומות שבינתיים השי"ץ לא לובש טלית של הקהל למנחה ולמערב משום זהירות (וכן נוהגים בכל הנ"ל בבית הכנסת "דברי שיר").

שכח לברך לפני הלל

שאלה: בגלל המצב מתפלל בחצר עם בני ספרד שאינם מברכים על ההלל בראש חודש (כמבואר בשו"ע סי' תכ"ב סעיף ב'), ונזכר באמצע ההלל או בסופו שלא בירך לפניו, מה עליו לעשות?

תשובה: אם נזכר באמצע ההלל שלא בירך לפניו, יברך במקום שנוכר וימשיך לאומרו על הסדר ("ברכי יוסף" סי' תרפ"ג ס"ק א'), "כף החיים" סי' תכ"ב ס"ק ג'), ואם נזכר רק לאחר שגמר את ההלל כבר אי אפשר לברך את הברכה שלפניה, אבל בכל זאת יברך את הברכה שלאחר ההלל ("ביאור הלכה" סי' נ"ג סעיף ב' ד"ה אמר).

אמירת "עלינו" וקידוש לבנה ביחידות

שאלה: הנמצא בבידור ואומר קידוש לבנה ביחידות, האם עליו לומר לאחר מכן "עלינו לשבח"?

תשובה: הא דנהגו בכמה מקומות לומר "עלינו לשבח" אחר קידוש לבנה כדי שלא יטעו ח"ו לומר שנותנים כבוד ללבנה, לכן מסיימים "כי די הוא אלוקים שמים ממעל..." ומה שאנו יוצאים החוצה זה רק כדי לראות גבורות של הקב"ה שהוא מאיר ברצונו לכל באי עולם, וכענין שבאמר (שעיהו מ', כ"ו): "ישאו קרנם עיניכם וראו מי ברא אלה", ("ביאור הלכה" סי' תכ"ו סעיף ב' ד"ה ומברך).

ומנהג זה לומר "עלינו לשבח" הוא דוקא כשאומרים בציבור, אבל ביחיד שאומר קידוש לבנה אינו צריך לומר "עלינו לשבח" ("דינים והנהגות" פי"ט אות ו' בשם "חזון איש", וספר "מעשה איש" ח"ו עמ' קל"ט בשם הגר"ח קניבסקי שליט"א).

שאלות המצוות

גוי שעשה מצוות כהכנה לגיור

שאלה: גוי הלומד תורה כדי להתגייר ובינתיים מרגיל את עצמו להתפלל שמו"ע (שהרי ברגע שמתגייר חייב מיד בכל המצוות: שבת, כשרות, ברכות וכו'), האם מותר לעבור לפניו בשעה שמתפלל שמו"ע? **תשובה:** אין עליו שם תפילה כלל, ומותר לעבור לפניו (הגר"ח קניבסקי שליט"א).

שאלה: גוי המכין עצמו לגיור ומברך ברכת "שהכל", האם מותר לענות אמן על ברכותיו?

תשובה: אם שמע את כל הברכה מותר, כמו בכל גוי שמברך כיון דסו"ס אמר שבת להקב"ה (כמבואר בשו"ע סי' רט"ו סעי' ב').

בעל תשובה שיודע רק חצי משמו"ע

שאלה: בעל תשובה שמלמדים אותו איך להתפלל, ואיך לקרוא בסידור (בחול לא יודעים כלל לקרוא לשון הקודש), ובינתיים מתפלל שמו"ע עד "תקע בשופר", האם יאמר "ברוך אתה ד'..." עם הזכרת השם האמיתי, או שיזכיר את השם האמיתי רק כשידע להתפלל את כל תפילת שמו"ע?

תשובה: יכול לברך בינתיים את הברכות שיודע, ואע"פ שלא יוצא בזה ידי חובת תפילת שמונה עשרה, מ"מ מקיים מצות תפילה דאורייתא (משנ"ב סי' תקצ"ג ס"ק א'), "שוע הרב" סי' ק"ד ס"ד).

הזכיר "ראש חודש" ב"שמע קולנו"

שאלה: בראש חודש בברכת "שמע קולנו" הוסיף בקשות וגם הזכיר שהוא ראש חודש, ואח"כ שכח לומר "יעלה ויבא" בברכת "רצה", וסיים תפילת שמו"ע האם בדיעבד יצא?

תשובה: יש סוברים שיצא כיון שהזכיר ענין ראש חודש בתוך התפילה ("כף החיים" סי' תכ"ב ס"ק ו'), "ברכי יוסף" שם ס"ק ד'), ויש סוברים שלא יצא משום שתיקנו לומר "יעלה ויבא" דוקא בברכת "רצה" ("מאמר מרדכי" שם ס"ק ג'), "חכמת שלמה" שם סעיף א').

חזר ואמר "יעלה ויבא" בלי אמירת "רצה"

שאלה: שכח "יעלה ויבא" בשמו"ע בראש חודש בשחרית או במנחה, ונזכר באמצע ברכת "שים שלום" ולא חזר ל"רצה", אלא חזר ואמר "יעלה ויבא", "ותחזינה" ו"מודים", מה הדין?

תשובה: מכיון שחסר רוב ברכת "רצה" בדיעבד לא יצא, ואם סיים שמו"ע חייב להתפלל שנית (הגר"ש"ז אויערבך זצ"ל "הליכות שלמה" תפילה פי' ט"ו סעיף ב'), וכדאי להתפלל על תנאי, שאם לא חייב תהא תפילת נדבה.

האם לענות על קדושה ולחזור ל"רצה"

שאלה: שכח לומר "יעלה ויבא" בראש חודש ועומד ב"אלוקי נצור", והשי"ץ הגיע לקדושה או לקדיש, מה עליו לעשות?

תשובה: יש סוברים שלא יענה היות שחייב לחזור לברכת "רצה" כאילו כבר עומד שם, ואסור לענות "שו"ת "שואל ומשיב" מה"ק ח"ג תש קס"ט, שו"ת "שבט הלוי" ח"ג תשי"א, ח"ה תשי"ב, והוסיף שאם עונה מגלה דעתו שגמר את התפילה ויצטרך לחזור לתחילתה, וכן הורה הגר"ח קניבסקי שליט"א בשם "חזון איש", "דעת נוטה" תפילה הערה 139).

ויש סוברים שיכול לענות ולחזור אח"כ ל"רצה" (שו"ת "אגרות משה" או"ח ח"ג תשי"ב, והגר"ש"ז אויערבך "הליכות שלמה" תפילה פי"ח סעיף ל"ט, וספר "עמק ברכה" תפילה אות א' בשם "הגדול ממניסק", וה"עמק ברכה" עצמו חולק וסובר שאסור להפסיק).

שכחו "יעלה ויבא" בחזרת השי"ץ

שאלה: השי"ץ שכח "יעלה ויבא" בראש חודש, והמתפללים נזכרו בזה רק לאחר זמן, מה עליהם לעשות?

תשובה: שי"ץ ששכח "יעלה ויבא" בראש חודש, אם השלים תפילתו אין מחזירים אותו משום טורח הציבור, שהרי תפילת מוסף לפניו שם הוא מזכיר ראש חודש, וכל זה אם השלים תפילתו, אבל אם לא השלים תפילתו חוזר ל"רצה" ואין בזה טרחא דציבורא (שו"ע סי' קכ"ו סעיף ג', ורמ"א סי' תכ"ב סו"ס א').

אם היה השי"ץ בברכת "שים שלום" וחוזר "רצה", לענין ברכת כהנים יש סוברים שישאו כפיהם פעם שניה, וכן יאמרו הציבור שוב "מודים דרבנן" ("אשל אברהם בוטשאש" סי' קכ"ו), ויש סוברים שהכהנים לא ישאו כפיהם פעם שניה (שו"ת "הר צבי" או"ח ח"א תשי"א), ובכל זאת יאמר השי"ץ "אלוקינו... ברכנו..." (ספר "קצות השולחן" סי' כ"ג, ובדה"ש ס"ק מ"ז).

שלוש פסיעות לאחר חזרת השי"ץ

שאלה: האם יש חיוב על השי"ץ לעשות שלוש פסיעות לאחר שגמר חזרת השי"ץ?

תשובה: כשהשי"ץ חוזר בתפילה בקול רם אינו צריך לחזור לפסוע שלוש פסיעות (שו"ע סי' קכ"ג סעיף ה'), וסומך על הפסיעות של הקדיש שאחר "ובא לציון", אע"פ שמפסיקים לקריאת התורה, להלל ול"אבינו מלכנו" (משנ"ב ס"ק י"ח).

אם השי"ץ מתחלף לאמירת הלל, יש לדקדק לכתחילה שהשי"ץ הראשון יאמר קדיש "תתקבלי", אמנם אין זה לעיכובא (שו"ת "צפנת פענח" או"ח סי' י"ב, שו"ת "רובנות אפרים" ח"ב תשי"מ, ספר "לקט קמח החדש" דיני קדיש ס"ק נ"ז, ועיי' ספר "פסקי תשובות" סי' קכ"ג אות ה').

אם השי"ץ מתחלף ל"אשרי" "ובא לציון" כגון שיש שני חיובים (כמבואר ברמ"א יו"ד סי' שע"ו סעיף ב'), וב"ביאור הלכה" סי' קל"א

במאמר קדישין), השי"ץ השני אומר קדיש "תתקבל" גם על חזרת השי"ץ, ויש סוברים שעכ"פ השי"ץ הראשון בגמר חזרת השי"ץ יאמר "יהיו לרצון" ויפסע ויאמר "עושה שלום" ("כך החיים" סי' כ"ג). סי' ק"ח. ויש נוהגים תמיד לפסוע שלוש פסיעות אחר חזרת השי"ץ ("ארחת רבינו" ח"א עמי ע"ה בשם בעל "קהלות יעקב" זצ"ל), וכעין זה מבואר במשנ"ב (שם סי' ק"ח).

קרא ללוי עד סוף עליה של שלישי

◀ **שאלה:** טעו וקראו ללוי בראש חודש עד "ובראשי חדשיכם", מה עליהם לעשות?

תשובה: יקרא לעולה השלישי בשנית מ"עולת תמיד" עד "ובראשי חדשיכם", ואף שבזה חוזר לקרוא מה שכבר קרא, מותר לעשות כן כיון שאי אפשר באופן אחר, וכעין שמצינו בקריאה של חול המועד סוכות שחוזרים וקוראים לכל העולים לתורה את אותם הפסוקים ("שער אפרים" שער ז' סעיף ח').

וכעין זה אם טעה וקרא לעולה שלישי גם את הקריאה של העולה הרביעי יחזור ויקרא לעולה הרביעי "ובראשי חדשיכם", ומותר לעשות כן, אף שחוזר על מה שכבר קרא כי אי אפשר באופן אחר (ספר "כף החיים" סי' תכ"ג ס"ק ז').

וכל זה בראש חודש, אבל בשאר ימות השנה כגון בשני ובחמישי, אם טעה וקרא ללוי עוד כמה פסוקים, לא יחזור לשלישי על מה שקרא ללוי, אלא יתחיל מהיכן שסיים ויקרא משם לפחות ג' פסוקים, ואפילו בדיעבד אם חזר על מה שקרא ללוי ולא הוסיף ג' פסוקים לא יצא ידו חובה, ויעלה את השלישי שוב (שו"ע סי' קל"ז סעיף ד', ו').

קשירת עניבה ע"ג חולצה בשבת

◀ **שאלה:** האם מותר לקשור עניבה ע"ג הצוואר בשבת (ע"ג החולצה), או יש בזה משום מלאכת קושר?

תשובה: יש ב' אופנים שאנשים קושרים את העניבה, יש שעושים קשר אחד ומידי כשמושיכים ופותחים, הכל נפתח, וזה מותר לעשות בשבת. אבל העושים קשר כפול, וכשפותחים ומושיכים את הקשר עדיין נשאר קשר אחד מיניה וביה, הרי"ו אסור לעשות בשבת כמבואר ברמ"א (סי' ש"ז ס"ט).

טלטול לאחר שנקרע חוט העירוב בשבת

◀ **שאלה:** עירוב שנקרע בשבת ונפסל (או שנפרץ הכותל יותר מעשר אמות, או שנפרץ במילואו שזו פירצה האוסרת, עי' "ביאור הלכה" סי' שעי"ד סעיף ב' ד"ה ונפרץ), והפירצה היא לתוך עירוב אחר שההיקף שלא כדין (רק לא סומכים ועליו משום שיש שם מומרים או גויים), האם מותר לטלטל שם?

תשובה: כתוב בשו"ע (סי' שעי"ד סעיף ב') היו שתי חצרות שלא עירבו, וכותל מפריד ביניהן ובאמצע השבת נפרץ הכותל, מותר לכל אחד לטלטל בחצרו ולהוציא לחצר אפילו כלים ששבתו בבית, הואיל והותרה בתחילת שבת, אבל נפרצה לרשה"י או לכרמלית אסור, כזוה לא אמרין הואיל והותרה הותרה (משנ"ב שם סי' ט').

ולפי"ז בנד"ד, אם הוא פרוץ לתוך עירוב אחר שהמחיצות לא כשרות, הרי"ו כמו פרוץ לכרמלית ואסור לטלטל, אבל אם הוא פרוץ לעירוב אחר שההיקף הוא כדין, והבעיה היא רק מחמת מומרים או גויים, מותר לטלטל שם באותה שבת אפילו לא תיקנו את העירוב.

עשיית עירוב תחומין (מצוי בנוסעים לנופש)

◀ **שאלה:** נסע למקום נופש לשבת ועשה עירוב תחומין עבורו ועבור משפחתו כדי שיוכלו ללכת לישוב סמוך, ועשה כמו בעירוב תבשילין שיעור זהות לכל המשפחה, האם זה מועיל?

תשובה: בעירוב תבשילין מבואר בשו"ע (סי' תקכ"ז סעיף כ') ומשנ"ב סי' ק"ח (נ"ו) שאם אדם עושה עירוב, אשתו ובני ביתו נטפלים אליו ומותרים לבשל, אע"פ שלא עירבו לעצמם כלל, וגם הוא לא זיכה להם ע"י אחר (ולגבי אורחים ואפילו בן נשוי המתארח אצל אביו או חמיו, יש סוברים שאינם יוצאים בעירוב של בעה"ב, והם יזכו בעצמם בעירובו של בעה"ב, עי' ספר "חוט שני" ה"ל יום טוב פרק כ"א ס"ק ח').

אולם בעירוב תחומין מבואר בגמרא (עירובין מ"ב: ו) ובשו"ע (סי' תי"ד סעיף א') שחייב האב לעשות עירוב גם עבור כל ילד וילד בפני עצמו, ורק עד גיל י"ג יש כוח לאב להחליט לאיזה כיוון יעשו את העירוב, ועי' "ביאור הלכה" (שם ד"ה אינו מער) בעוה"ר הרבה אנשים טועים בזה וסוברים שכיוון שבעה"ב עשה עירוב מותרים כל בני ביתו ללכת על סמך זה, ע"י שם.

ולכן יש להזהר בדברים הבאים:

- א. יש להניח שיעור מזון עירוב עבור כל אחד מבני הבית שרוצה ללכת (חוץ מהקטנים ממש שהטפלים דוקא לאמא, כמבואר בשו"ע שם, וביאור הלכה" ד"ה הקטנים).
- ב. צריך לזכות את מזון העירוב ע"י אחר, שיהיה שייך לכל ילד בפני עצמו, ולא מספיק שהוא שייך לאביהם ("ביאור הלכה" ד"ה אינו).
- ג. ילדים מעל גיל בר מצוה, צריך שיוודע להם שמניחים להם עירוב תחומין ויסיכמו לכך (שו"ע שם), ומספיק להודיע להם בשבת אף שבשאר בני האדם צריך שידעו מהעירוב לפני שבת (שעה"צ סי' ק"ב).

ד. צריך שיהא שיעור אוכל לשתי סעודות לכל אחד ואחד, וכגון אם עושה עירוב בין, לאדם אחד מספיק שלוש בקבוק יין, אבל לעשר נפשות צריך בערך שלושה בקבוקי יין.

קידוש לבנה לאחר עלות השחר

◀ **שאלה:** בלילה התכנסתה הלבנה ע"י עננים, האם מותר לקדש את הלבנה לאחר עלות השחר?

תשובה: כיון שבחוף חשוך והלבנה עדיין מאירה, יכול לקדש את הלבנה אפילו לאחר עלות השחר (שו"ת "התעוררות תשובה" ח"א תשי"קצ"ט, הגר"נ קרליץ זצ"ל "חוט שני" י"ט וחול המועד, "קובץ ענינים" אר"ח אות י"ב).

"ברוך אתה במועד" על שטיח

◀ **שאלה:** יש שטיח שכתוב עליו "ברוך אתה במועד", האם ראוי להניחו על הרצפה בכניסה לבית?

תשובה: אין ראוי להניחו בכניסה היות שיש בו דברי קודש, אפשר רק לתלותו על הקיר מול הדלת.

האכלת טבל לילד בגן

◀ **שאלה:** אחד הילדים בגן מביא אבוקדו מהבית והגננת צריכה להאכילו, ההכשר של האבוקדו חלש ויש בו חשש טבל (ואסור להאכיל טבל לילד), מה עליה לעשות?

תשובה: יש בזה ב' עצות:

א. לבקש רשות מההורים ולהפריש תרו"מ מהאבוקדו.

ב. הגננת תנקה פרי מאותו המין ומאותו הכשר ויהיה מונח אצלה, וכל פעם יכולה לעשר מאותו הפרי על הפירות של הילד, שהרי קי"ל יכול להפריש משלו על של חברו, משום זכין לאדם שלא בפניו (נדרי"ם ל"ו:), ותעשה כל פעם סימן בפרי על איזה חלק היא מעשרת.

תביעת חוב מחבוב

◀ **שאלה:** האם מותר לתבוע חוב מחבוב הגם שידוע שאין לו כסף מזומן לשלם לו?

תשובה: כתב ה"שו"ע הרב" (הל' הלואה סי' י"ב סעיף ב') כל הנוגש את העני והוא יודע שאין לו להחזיר לו, לא מעות ולא מטלטלין, עובר בלא תעשה, שנאמר: "לא תהיה לו פגשה" (שמות כ"ב, כ"ד), עי' שם. וה"ה אם יודע שאין לו קרקע ובית דירה, שחייב למכור כדי לפרוע את חובו.

ולפי"ז אינו מצוי כ"כ שיעבור אדם על איסור זה כי בדרך כלל רוב ההלוואות הן פחות משיעור שוויה של דירת הלווה, וא"כ אין בזה איסור נגישה ("כסף הקדשים" סי' צ"ז סעיף ב'), ואפילו אם הדירה אינה בבעלותו אלא גר בשכירות, מ"מ לרוב האנשים יש מטלטלין שעפ"י דין חייבים למכורם. אך בחובות של סכומים גדולים ודאי מצוי איסור זה, והכל לפי הענין (ספר "אמרי יעקב" חו"מ סי' י"ב ס"ק כ"ב).

גבה כסף למוסד, ונגנב מביטח

◀ **שאלה:** גבה כסף עבור מוסד (ומקבל אחוזים מהגבייה), ובלילה נגנב הכסף מביטחו, האם חייב לשלם?

תשובה: כתבו במשנה (בבא מציעא פ: ו) ובשו"ע (חו"מ סי' ש"ו סעיף א') האומנין שומרי שכר הן, עי' שם. והיינו כיון שנהנים מזה נעשה לשומר שכר, שעי"ז הוא גובה שכר. וכמו כן בגלל שמקבל מכסף זה אחוזים, יש לו דין שומר שכר וחייב בגניבה ואבידה.

אולם אם הכסף היה למשל בתוך כספת והגנבים פרצו אותה, לא חייב לשלם, שהרי לא היה חייב לעשות יותר מזה (אף שכתוב בגמרא ששמירת כספים אינה אלא בקרקע), בכל זאת בזמננו כך היא הדרך לשמור על הכסף, ומניחם במקום שמניח את מעותיו וחפציו לשמירה (ספר "פתחי חושן" ה"ל פיקדון ושאלה פרק ב' סעיף ה').

אולם אף אם מניח את שלו במקום גלוי, אין זה פוטרו בפיקדון. וכתב בספר "תורות הדשן" (סי' של"ג) שאם הניח הפיקדון במקום שאין עולה על דעת הגנבים שיש שם חפצים אין זו פשיעה ("פתחי חושן" שם סי' ק"ז).

אולם אם התנה השומר שישמור רק כדרך ששומר את שלו, או בכל אופן שירצה, תנאו קיים (שו"ע חו"מ סי' רצ"א סעיף י"ז).

"יום פנה כצל תומר"

◀ **שאלה:** כל מוצש"ק שרים "יום פנה כצל תומר", הכוונה שהשבת עוברת כל כך מהר כמו צל של אילן התמר, שהוא עץ הדקל. מה מיוחד בצלו של הדקל?

תשובה: ענפי הדקל הם גבוהים מאוד ורחוקים מן הקרקע, ולכן יש מעט צל רק לקראת אמצע היום (וכן מבואר בגמרא מגילה י"ד. "והיא לושבת תתמר" (שופטים ד', ה'), וברש"י שם ד"ה משום ייחוד), וזו כוונת הפזמון, כמו כל תומר שעושה מעט צל, והצל עובר במהירות, כך השבת שהיא כ"כ גדולה בקדושתה ועוברת עלינו מהר. ויש להוסיף, שהזמן עובר מהר מאוד כאשר מנצלים את השבת כמו שצריך.

וי"מ 'תומר' הכוונה לעשן, עי"ש. "דם נאש ותימרות עשן" (יואל ג', ג'), כלומר שעשן עושה צל, אבל נעלם מהר, וכמו כן השבת עוברת מהר (סידור רבי יעקב עמדון).